

Tasavvuf ve Mutluluk

Yayınlanma Tarihi: 25.06.2025

İnsanların yaşamlarındaki en büyük amaçları mutlu olmaktır. Her insan için mutlu olma durumları farklı farklıdır. Kimisi para kazanarak, kimisi dünyanın hazlarını elde ederek keyfine bakarak, kimisi de erdemli olarak mutluluk kazanmayı hedefler. İnsanların mutlu olması ile ilgili dinler, ideolojiler ve felsefeler birçok yollar tavsiye etmişlerdir. Ancak bunların içinde en gerçekçi ve doğru olanı İslam tasavvufunun gösterdiği yoldur. Çünkü İslam tasavvufunda sufiler, insanın mutlu olmasını Allah'tan gelen zuhurat ve ilhamlarla ele alıp değerlendirmişlerdir. Bu bakımdan diğer dünyevi yöntemlerden tamamen farklıdır. İslam tasavvufunun dışındaki ideoloji ve mezheplerin açıklamalarının ilahi bir dayanağı yoktur ve sadece dünyevî his ve akıl yürütmelerle elde edilmiştir. Bu nedenle tam olarak gerçeği yansıtamazlar. İslam tasavvufu ise tamamen Allah Teâlâ'nın ilham ve

zuhuratlarıyla kendisini ifade ettiğinden mutluluk ile ilgili açıklamalar tam ve doğrudur.

Bu nedenle biz bu sohbetimizde İslam tasavvufundaki mutluluk anlayışına dile getirmek istiyoruz. Bazı meşhur İslam alimlerinin görüşlerini dile getirerek, örneklerle tasavvuftaki mutluluk anlayışını ifade etmeye gayret edeceğiz. Ayrıca İslam dininin bu mutluluk anlayışındaki konumunu da açıklayacağız.

Tasavvufun Mutluluk Anlayışı

Tasavvuf, insanın ruhsal yolculuğuna rehberlik eder. İnsanın dünya koşuşturması içinde ihmal ettiği manevi dünyasını beslemeyi ve nefis terbiyesiyle özünü arındırmayı öğretir. Yüzyılımızda insan teknolojiye hiç olmadığı kadar bağlanmış durumdadır. Bu nedenle insan kendisini manevi anlamda yalnız ve amaçsız hissedebilmektedir. İşte tasavvuf bu boşluğu, insana kendini ve Rabbini tanıma imkânı sunarak dolduruyor. Tasavvufta “*Kendini bilen Rabbini bilir*” hadisi gereğince, kişi iç dünyasına dönüp nefisini tanıdığı anda, aslında İlâhî hakikatin kendi özündeki yansımasını keşfeder. Bu süreç, modern insanın aradığı kimlik ve hayatın anlamı konusunda ona yol gösterir.

Günümüzde pek çok insan stres ve kaygı içinde savrulmaktadır. Oysa tasavvufun öngördüğü pratikler, örneğin zikir (Allah’ı anma) veya tefekkür (derin düşünme), zihni sükûnete erdirip kalbin mutmain olmasını sağlar (Rad, 13/28). Bu bağlamda tasavvufi şiir ve müziğin de bireylerin kalbine doğrudan dokunabildiği görülmektedir. Hz. Mevlânâ’nın şiirlerinin yüzyılları aşmış bugün hâlâ milyonlarca insana hitap edebilmesi, tasavvufun insandaki özlemlere hitap edebilmesinin sonucudur. Hz. Mevlânâ’nın mesajı evrenseldir. Mevlânâ, “Biz aşkla yaratıldık” der ve insanın içsel dünyası da bu aşk ve merhamet mesajıyla kendine gelir ve canlanır.

Tasavvufun pratiklerinden biri an’ı yaşamayı öğretmesi ve Yaradan’a tevekkül etmeye yönlendirmesidir. Önemli olan an’ın kıymetini bilmek ve onu yaşamaktır. Günümüz insanı yoğun stres altında, zihinler sürekli meşgul, gönülleri yorgundur. Günlük hayatta uygulanabilecek çok basit bir zikirle Rabbine yönelerek, stresi azaltıp kalbinin asıl yapısına dönebilir. Böylece Allah’a tevekkül edip teslim olur.

Tasavvuf insana yalnız olmadığını hissettirir. Çünkü sufilere göre insan her daim Hakk’ın huzurunda ve muhabbetindedir. Örneğin Hz. Mevlânâ bir şiirinde şöyle

der: “Yalnızlık Allah’a mahsustur, sen O’nunla olduktan sonra hiç kimsesiz kalmazsın.” Gerçekten de kalbinde ilâhî aşkı hisseden kişi, özündeki tevhid gerçeğini anlar. Böylece daima Yaradan ile birlikte olduğunu fark eder. Ayrıca tasavvufta sohbet ve dergâh geleneği vardır. İnsanlar tekke ortamında bir araya gelip beraberce zikir ve sohbet ederler. Tekkelerde yapılan zikirler ve sohbetler insanların kalplerini Allah muhabbetinde birleştirir. Böyle bir insan kendisini hiçbir zaman yalnız hissetmez.

İnsanlar daima şu soruların cevaplarını ararlar: “Neden dünyadayım, hayatın gayesi ne?” Tasavvufta bu soruların cevapları açık olarak ifade edilmiştir. Tasavvuf der ki: “Sen bu dünyaya bir tohum olarak geldin, kemâle erip meyve vermek için buradasın.” Bu demektir ki, insan kendi manevi potansiyelini açığa çıkarmak, olgunlaşmak ve Hakikati idrak etmeği gaye edinmelidir. Bu, görüş anlam boşluğunu doldurmada eşsiz bir katkı sunmaktadır. Tasavvufi pratiklerde kalp ve ruh Allah’la beraber olur. Bu durum onâilahi bir aşk ve muhabbet kazandırır. Bu da o kişinin en büyük mutluluğudur.

Tasavvufa göre insanın asli mutluluğu manevi kaynağa bağlı olmasında mevcuttur. Aşırı dünyevî hırsların insanın kalp huzurunu kaçırdığı bir gerçektir. Modern bilimde de bugün, maddiyat peşinde koşmanın mutluluğa engel olabileceğini ortaya konulmaktadır. Buna göre tasavvufun önerdiği hayat tarzı – iman, ilim, aşk ve hizmet – günümüz insanının aradığı ruhsal iyi oluş hâline ulaşmasında güçlü bir yöntem sunmaktadır.

Sufilerin şiirlerinde anlatılanlar bu gerçekleri dile getirmektedir. Mevlevilerin sema törenleri de bu hususa tanıklık etmektedir. Çünkü bugün insanlar Konya’ya gidip sema törenlerini izlerken yalnız estetik bir ritüel görmüyorlar, aynı zamanda insanın hakikat arayışının sembolik bir temsiline tanık oluyorlar. Semada dönen dervişin hareketi, insana şunu söylemektedir: “Kendi eksenin etrafında dönerken merkezini unutma; merkezinde hep Allah olsun.” Bu mesaj, günümüzün dağılmış zihinlerini derin bir odaklanmaya ve asıl hedefi görmeye çağırmaktadır. Mevlevîlikteki hoşgörü ve sevgi ilkeleri de bu hedefi pekiştirmede önemli bir rol oynamaktadır.

Tasavvuf kültürü, günümüzdeki batı modernizmin ve sekülerleşme tehlikesini bertaraf etmede faydalı olmaktadır. Çünkü bugün insanları mutsuz kılan etkenlerin başında seküler ve modern ilkeler gelmektedir. Bu ilkelerin etkisiyle insanlar maddeci ve ruhsuz bir hayat yaşamaktadırlar. Bu da insanın yaratılışına

aykırı olduğundan, onun hem dünyada hem de ahirette mutlu olmasına mani olmaktadır. Osmanlı dönemi mutasavvıfları, modernleşme karşısında içlerine kapanmadı; tam tersine tasavvufun evrensel mesajlarını yeni toplumsal yapıya adapte etmeye çalıştılar. Bugün de Mevlevîlik, Nakşibendîlik, Yesevîlik gibi tasavvufun engin kültürel mirası, hem bireysel gelişim hem de toplumsal yenilenme için ilham kaynağı olmaya devam ediyor.

Dünyevî mutluluklar, gerçek mutluluğu anlamak için bir çeşit aracılık rolünü üstlenmektedir. İnsan, dünyevî haz ve elemelerin geçiciliğine, sahip olduğu beden içinde şahit olmakta ve kendi nefisî varlığının farkında olarak geçici olmayan, sürekli bir haz ve lezzet arayışına girmektedir. Tam bir süreklilikle mutluluğun elde edileceği mekan ahirettir. Yani ruhun mevcut bedenden tamamen sıyrıldıktan sonradır. İşte İslam mutasavvıfları, bu sürekli mutluluğun nasıl ve hangi ortamlarda elde edileceğini tespit ederek bu konuyu aydınlatmaya çalışmışlardır.

İslam alimleri saadeti kesin biçimde bedensel hazlardan ayırarak asıl saadetin akli ve manevi bir haz olduğu, bilgi ve erdemle yetkinleşmiş ruhun bu dünyada saadeti eksik de olsa tadabileceği, bununla birlikte en yüksek saadetin ölümden sonra gerçekleşeceği noktasında birleşmiş, bunu da ittisal, lika, teşebbüh, tahalluk gibi Allah'a yakınlık mertebesini gösteren kavramlarla irtibatlandırmıştır.

Mutluluk, tüm zamanlarda olduğu gibi modern insanın da daima peşinde olduğu bir arayış halidir. Son zamanlarda insanların, yaşam kalitesini yükseltmek, kendi potansiyelini fark etmek, olumsuz durumlarla başa çıkmak, huzura ulaşmak için kişisel gelişmeleri yönlendirilmektedir. İslam tasavvuf düşüncesinde de mutluluk ve huzur ile ilişkilendirebileceğimiz birçok kavram ele alınmıştır. Tevekkül, sabır, şükür, rıza bunlardan bazılarıdır. İslam tasavvufunda mutluluk, hazcı ve faydacı anlamda bir mutluluk olmayıp erdem odaklı ve Allah'a yakın olmanın sağladığı duygusal bir doygunluk halidir diyebiliriz.

Dünyevi Mutluluğun Yetersizliği

Dünyevi mutluluk gerçek anlamda bir mutluluk değildir. İnsanlar onu mutluluk olarak görseler de nihayetinde dünya mutluluğu ahiret mutluluğunu kazanmak için bir araçtır. Çünkü dünyadaki rahat ve mutluluk insanın dini vecibelerini yerine getirmek için uygun bir ortam hazırlar. Dünya mutluluğunu asıl amaç

olarak görenler, mutluluğun kendisini değil mutluluk zannedilen şeyi gaye edindiklerinden aldanılmış bir hal söz konusudur. Ayrıca geçici mutlulukları gaye edinen insanlar sadece uhrevi mutluluktan geri kalmazlar, aynı zamanda dünyada da mutlu olamazlar. Çünkü elde ettikleri kısa süreli lezzetlerin, hazların kendilerine bir müddet sonra zarar vereceğinin farkına varamazlar. Eğer insan dünya mutluluğunun geçiciliğini farkına varmazsa, o zaman kendini aldatır ve ahiret mutluluğuna ulaşamaz. Bu onlara dünya mutluluğunu da kaybettirir.

Bununla beraber eğer insan dünyevi mutluluğunun bedensel hazzardan uzak, devamlılık özelliği olan ve elde edilen mutluluk ve mutsuzluğun ötesinde aşkın bir yönü bulunduğunun farkına varıp, ilahi mutluluğu gaye edinirse iki taraflı olarak kazançlı çıkar. Burada öne çıkan husus, geçici mutlulukların veya mutsuzlukların da tam anlamıyla olmasa da bir gerçekliği olduğudur. Ama bu gerçeklik ilahi mutluluktaki gibi devamlılık özelliği olan bir gerçeklik değildir. Buna mukabil onun benzeri olan, yani onu anlamamızı ve gaye edinmemizi sağlayan bir gerçekliktir. Gerçeklik denmesinin sebebi dünyada tattığımız mutlulukların, ahiret mutluluğun benzeri aracı mutluluklar olduğunu anlatmak içindir.

İnsanın, bu dünyadaki yaşamında, gerçek iyi veya kötünün, mutluluk veya mutsuzluğun ne olduğunu anlayabilmesi için hislerinden kurtulup aklıyla hareket etmesi ve bu sayede elde edeceği erdemleri devamlı yapmak suretiyle kendini kontrol etmesi gereklidir. Bunun için İslam dininin emir ve yasakları harfiyyen uygulanması gerekir. İman ve ilim sayesinde kişi ahiret mutluluğuna adım atar. Ancak tam bir ahiret mutluluğu için insanın tasavvufu da öğrenmesi ve yaşaması gerekir.

İnsanlar dünyada yaşadıkları mutlulukları ahiret mutluluğunu yaşarken farkında olurlar. Çünkü ahirette tattıkları lezzet ve hazlar için, biz bunları dünya hayatında da tatmıştık diye söylerler (Bakara, 2/25). Ancak ahiret mutluluğu dünyadaki mutluluklardan kat ve kat üstün, hem de devamlıdır.

Tasavvuftaki mutluluk anlayışı bu bakımdan en doğrusudur. Bu anlayışı İslam mutasavvıfları yazdıkları eserlerde dile getirmişlerdir. İslâm tasavvufu mutluluğu kendi yöntemi ile ele almış, ilk dönemden günümüze kadar pek çok sûfi şair ve müellif, insanın mutluluk arayışı ve onu son mutluluğa iletecek yöntemleri eserlerinde dile getirmişlerdir.

İslam Dininin Mutluluğa Katkıları

İman bireye sabır duygusunu aşılacaktır. Mümin kimse başına bir musibet geldiği zaman bu sıkıntılı durumda Allah'ın onu duyduğunu, yalnız olmadığını ve bunun kendisi için bir sınav olduğunun bilinciyle olumsuzlukları ve kayıpları daha metanetli ve sabırlı bir şekilde karşılamaktadır. Bu konuda müminler için en güzel sabır örneğini, Peygamber Efendimiz (sav) göstermiştir. Özellikle bireyin en yakınlarını kaybettiği, hem maddi hem manevi zarar açısından oldukça büyük felaketler yaşadığı zamanlarda iman birey için bir teselli ve sabır kaynağı olmaktadır. Sabrın kendisi zaten olumlu bir hâl olmakla birlikte, sabredenlerin mükâfatlandırılacağı da müjdelenmiştir.

İmanın mümin kimseler için mutluluk kaynağı olan başka bir özelliği, bireyin tevekkül duygusunu geliştirmesidir. “Bir kişiye güvenmek, onu kendisi için vekil tayin etmek” anlamına gelen tevekkül, bireyin şeyler için elinden geleni yaptıktan sonra gerisini Allah'a havale etmesidir. Tevekkül, insanda hem elinden geleni yapma azmini oluşturur hem de Allah'ın kendi çabasının destekçisi ve yardımcısı olduğu düşüncesini pekiştirerek rahatlama sağlar. Dindarlık, ruhsal rahatlamanın yanı sıra kişiliğin bütünsel gelişimini de desteklemektedir. Dindar kişinin, Allah'ın huzurundayken yani ibadet esnasındaki davranışları ile diğer zamanlardaki davranışları arasında tutarlılık hâkim olmaktadır. Çünkü Allah'ın onu her yerde gördüğü ve yaptıklarının kayıt edildiği bilinci, davranışlarını düzenlemesini sağlamaktadır. Bunun sonucunda birey hem ruhsal olarak hem sosyal olarak din ile uyumlu olmaya çalışmaktadır. Bu uyum kişiliğin gelişmesini desteklemektedir.

Müslümanların günlük hayatında, sıkıntılı ve zor zamanlarında çok sık başvurduğu duanın anlamı, insanın Allah'a yönelişini ve bağlanışını ifade eden duygu, istek, tutum ve yakarış ve ibadetin ifadesidir. Duanın bireyin hayatına ve ruh sağlığına katkıları, ruh halinin canlanması, umudunun artması, sıkıntılı anlardaki endişe, korku ve üzüntünün yatışması ve bireyin rahatlama suretiyle ortaya çıkmaktadır. Özellikle Allah'ın kulları hakkındaki her şeyi bildiği inancıyla birey, dua esnasında, kimseye anlatamadığı en gizli sırları da dahil olmak üzere her şeyi en açık biçimde Rabine anlatarak içsel huzura da kavuşmaktadır. Bu anlamda duanın, bir nevi terapi seansı işlevi gördüğünü de söyleyebiliriz.

İbadet kavramı, “Allah ile kurulan tabiatüstü ilişkinin görünür hale büründüğü sözler ve davranışlar bütünlüğü” olarak ifade edilmektedir. İbadetler bireyin hayatında güçlülere katlanma, benliğini geliştirme, zorluklara karşı göğüs

germek gibi faydalar sağlayarak ruhsal olarak olgunlaşmasını ve iyi olmasını desteklemektedir. Cemaat halinde yapılan ibadetler, özellikle çağdaş kültürlerde, aşırı bireyselleşmenin getirdiği yalnızlık ve yalnızlıktan kaynaklanan huzursuzluk ve bunalım gibi olumsuz ruh hallerine şifa olmaktadır. Aynı zamanda ibadetlerini hakkıyla yerine getirmiş bireydeki kendisinden istenileni yapmış olmanın verdiği rahatlama ve çabalarının sonucunu alacak olmanın ümidi, bireyin ruh sağlığına olumlu katkı sağlamaktadır.

Ayrıca kişinin iyi bir kul olmaya çalışması ve bunun bilincinde olması, dikkatini ve eylemlerini güzel ve faydalı şeylere yönlendirerek, bireysel ve toplumsal iyi olmaya olumlu etki etmektedir. Bunun yanında bireyin sahip olduğu kader inancının yansımaları, sıkıntılarla başa çıkma sürecinde ortaya çıkmaktadır. Birey bir sıkıntı ile karşılaştığı zaman bunu olumsuzluk olarak değil de Allah'ın dileği olarak görerek ve bunu yaşamasının sebebini hayra yorarak teslimiyetçi bir tavır takınmaktadır. Bu inanç, bireyde ruhsal sıkıntı, umutsuzluk ve depresyon gibi durumların önüne geçmektedir.

Bütün bu anlattıklarımızdan, İslam'ın bireyin hayatındaki mutluluk kaynağı olarak katkılarının, çok daha geniş bir alana yayıldığını ve derine işlediğini söyleyebiliriz. Yukarıda bahsedilen unsurlar görünen tarafın küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Çünkü İslam dini bireyin tüm hayatına ve ruhunun özüne nüfuz eden bir yapıdır. Özellikle dini içselleştiren, dini gerçekten yaşayan bireylerin hayatında, dinin, psikolojik sağlıklarına ve mutluluklarına katkısının tezahürleri çok daha yüksek ve belirgin haldedir.

Din, insan hayatının tamamını kuşatan ve şekillendiren bir yapıya sahiptir. Din yalnızca Allah ile olan ilişkimizi değil, çevremiz ve kendimiz ile olan ilişkilerimizi de düzenler. Dinin insanın kendini iyi, mutlu ve huzurlu hissetmesinin hangi yollarla katkıda bulunduğu dair pek çok görüş ileri sürülmüştür. Bunları genel olarak dört ana başlıkta ele alabiliriz.

- Birincisi, dinin bireylerin kendi tecrübelerini ve hayatı anlamlandırmalarını kolaylaştıran bir anlam sistemi sunmasıdır. Bütün insanlar fitraten yaratılışı, kâinatı, hayatı anlamlandırma isteği içindedir. Hayatın anlamı ile ilgili sağlam temellere dayanan açıklamalar olmadığında birey psikolojik açıdan kendisini bir boşlukta hisseder. Bu da kalıcı bir şekilde kendisini iyi hissetme, huzurlu ve mutlu olma duygusuna ulaşmasını engeller. İnsanlar farklı kaynaklardan da hayatını anlamlandırabilir. Ancak dinin insan hayatına verdiği anlam başka bir kaynaktan

elde edilemeyecek kadar güçlü ve sağlam temellere sahiptir. Mesela aile, arkadaşlık ilişkileri, iş hayatında başarılı olmak, bunlar da hayatın anlamı ve amacı haline getirilebilir. Ama durumu İslam dini özelinde ele alırsak, aynı amaçların bir Müslüman için dinî bir anlam çerçevesinde daha farklı bir renk aldığını söyleyebiliriz. Yani aile ilişkileri, toplumsal ilişkiler, iş hayatı, bunların hepsi dinin belirlediği sistemde rıza-i ilahi çerçevesinde hareket etmeye götüren bir motivasyona sahiptir. Bu sebeple diyebiliriz ki; din tüm yaşam alanlarımızdaki anlamı, daha derin ve kalıcı, tatmin edici bir hale getirir.

- Dinin birey mutluluğuna olan katkısında ikinci olarak değinmemiz gereken husus, dinin aynı dine mensup bireyler arasında bir sosyal destek ağı oluşturmasıdır. Dinimizde cami cemaati ve Kur'an Kursları veya çeşitli dinî toplum ve grupların sunduğu sosyal desteği buna örnek olarak gösterebiliriz. Aynı değer yargıları ve aynı inançlara sahip bireylerden oluşan bir topluluğa dâhil olmamanın kişiye verdiği yalnızlık ve yalıtılmışlık duygusu, modern çağın en önemli sorunlarından biridir. Dinî topluluk bireyin kendisine ve başkalarına karşı sorumluluklarını kendisine hatırlatmaktadır. Ayrıca dinî topluluğa mensup olmak hem ruh sağlığına hem de fiziki sağlığına olumlu katkıda bulunmaktadır. Fiziki sağlık denince dinin, sağlık problemleri riskini artıran alkol, uyuşturucu ve evlilik dışı cinsellik gibi birtakım uygulamaların önüne geçmesi kastedilmektedir. Bu tarz risk grubuna giren davranışlar ile sapkın ve illegal davranışları terk etmeye karşı bireye bir cesaret veren dinî topluluk, ahlaki ve etik öğretimi de sağlayarak bireyi olumlu davranışla yönlendirme görevi icra etmektedir. Dinî kurumlar hem resmi hem de gayri resmi bir yardım ve destek kaynağı da sağlamaktadırlar. Dinî grup aynı değer yargılarına, ilgilere ve aktivitelere sahip olan bireyler arasındaki arkadaşlık ilişkilerinin hızlı bir şekilde gelişmesini sağladığından bu yardım dinî gruba dâhil olan bireylerin birbirlerinin ziyaretine gitme, birbirleriyle dertleşme ve birlikte faaliyette bulunma gibi manevi destek şeklinde olabilirken maddi yardımlaşma şeklinde de olabilir. Bu ise dinî grubun, sosyal desteğin birçok türü için bir kanal görevi icra ettiğini göstermektedir. Dinimizde Cuma namazları, Ramazan akşamlarında kılınan teravih namazları, dost ve akrabalarla birlikte geçirilen iftarlar, kandiller ve bayramlar, Müslümanların bir araya geldiği, sevinç ve mutluluklarını paylaştığı günlerdir. Diğer sosyal birlikteliklerden farklı olarak dinî bir anlam ve amaç da içeren bu anlar, dinin inananlar arasındaki sosyal bağı kuvvetlendiren bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

• Dinin birey mutluluğuna olan katkısında üçüncü olarak ele almamız gereken husus, dinin bireylerin hayatta karşılaştıkları sorunlarla ve olumsuz durumlarla başa çıkmalarını sağlamasıdır. Yaşam seyrimizde her zaman her şey öngörebildiğimiz şekilde gerçekleşmez. İnsanoğlu, hayatı boyunca yakınların vefatı, ani olumsuz değişimler, sağlık problemleri gibi çeşitli stres yaratıcı olumsuz durumlarla karşılaşabilir. Uzun süreli strese maruz kalma, eğer bu stresle başa çıkılmazsa “psikolojik çöküntü” denilen duygusal tükenme, benlik yitimi ve kişisel başarıdaki azalma gibi durumların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Böyle bir durumda sağlıklı olan, kişinin psikolojik dengesini koruyabilmesidir. Yaşam içerisinde bireylerin karşılaştıkları olumsuz durumların ortaya çıkardığı stres ve kaygı ile baş edebilmeleri içinse koruyucu bir unsur olarak bir referans noktasına ihtiyaçları vardır. İşte dinî inanç, bireylerin kendilerini destekleyen ve koruyan bir referans olarak bu dünyaya ait olmayan bir otoriteye, yani Allah’a güvenmelerini sağlayarak sorunlarla başa çıkabilmelerine yardım etmiş olur. Bizim dinî kaynaklarımızda da sabır, sorunlarla başa çıkmada önemli bir başa çıkma tarzı olarak tavsiye edilir. Kur’an-ı Kerîm’de sabır çokça vurgulanmış hatta birbirine sabrı tavsiye edenler övülmüştür (Asr, 103/3). Sevgili Peygamberimizin (sav) sabrın ilk anda gösterilen bir durum olduğunu belirtmesi de, insanın kendisini üzen bir durumla karşılaştığında ilk andan itibaren psikolojik dengesini koruması gerektiğini hatırlatması açısından oldukça önemlidir. Yine tasavvuf kültürümüzde sabır ve tevekkül konusu üzerinde çokça durulur. Kâşânî, sabrı, musibetlere karşı ruhun direnç göstermesi olarak tanımlar. İmam Kuşeyrî de kişinin sabır için kendisini zorlaması gerektiğini söyler. Yani sabır bilinçli bir şekilde ortaya konulması gereken psikolojik bir eylemdir. İnanan ve her şeyin gerçek sahibinin Allah olduğunu bilen bir kimse için sabrın, kişiye bu gerçeği hatırlatarak sükûn bulmasını sağlayan ve böylece huzuru temin eden bir yöntem olduğu söylenebilir. Özetle diyebiliriz ki din, bireyin hayata dair bütün sıkıntıları kendi omzunda taşımak yerine, sabır, teslimiyet ve rıza ile sağduyulu davranabilecek bir konuma gelmesini sağlamaktadır. Hayata daha geniş bir perspektiften bakmak suretiyle en üst anlam sistemi olan dinî inançlar içerisinde yaşanan sıkıntıları yorumlamak, onlardan duyulacak sıkıntı ve acıyı hafifleterek bireyin kendisini daha huzurlu, daha güvenli ve daha mutlu hissetmesini sağlayacaktır.

• Din ve mutluluk ilişkisi bağlamında mutluluğa etki eden bir diğer faktör de dinin olumlu duygu durumunu artırması ve bunu ortaya çıkaracak erdemleri

desteklemesidir. Burada dinin sevgi, affetme, güven, memnuniyet, şükür gibi duyguları ortaya çıkarmasından bahsetmemiz gerekmektedir. Bu olumlu duyguların ortaya çıkmasının, genel olarak bireyin hayata ve kendisine dair iyimser bir bakış açısına sahip olmasından kaynaklandığını düşünebiliriz. Çünkü bireyin dini anlam sistemi ile anlamlı hale getirilmiş bir hayata ve bu sistem içerisinde değerlendirdiği benliğine dair iyimser bir bakış, tüm olumlu duyguları destekleyerek bireyin olumlu bir ruh haline bürünmesini sağlayacaktır. Yapılan birçok araştırma dinin şükür, affedici olma, güven gibi olumlu duygular ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Hem Kur'an-ı Kerim'de hem de hadis-i şeriflerde de bu olumlu duygular teşvik edilmiştir. Özellikle şükür ve tevekkül, hayata bakışımızı "her şeyde bir hayrın olabileceği" noktasına getirerek bize hayata karşı olumlu bir bakış açısı sağlar. Şükretmek de sabır gibi bilinçli bir şekilde ve kişinin kendisine hatırlatarak yapması gereken bir eylemdir. Şükür, hayatımızda sıradan olarak gördüğümüz ve alıştığımız her nimete karşı bakış açımızı yeniden şekillendirir. Her gün nefes alıyorsak, sağlığımız yerinde ise, barınacağımız bir ev varsa, ailemiz, dostlarımız vs. varsa, bunların hepsi aslında tek tek üzerinde düşünüp şükretmemiz gereken durumlardır. Şükür ile birey ruh halini daha olumlu bir duruma getirmiş olur, böylece diğer olumlu duygu ve düşüncelerin de ortaya çıkmasına zemin hazırlanmış olur.

Dinin birey mutluluğuna katkısını özetleyecek olursak, dinî inanç, teslimiyet ve tevekkülün beraberinde getirdiği güzel duygular, strese, depresyona ve hatta fiziksel hastalıklara karşı bir zırtır. Bireyde olumlu duyguların ortaya çıkmasını sağlayan ve var olan olumlu duyguları geliştiren dinî inançlar tüm hayatı kuşatan bir anlam dairesi çizerek bireyin hayata karşı bakış açısını belirlemektedir. Bu anlam dairesi içerisinde hayatındaki her vakıayı, her olguyu bir yere oturtan ve Yaratıcısına sığınan inançlı birey, sıkıntılı durumların üstesinden gelerek olumlu duygu durumuna kavuşan ve genel olarak hayatından memnun, mutlu ve huzurlu bir birey olur. (Fatma Balcı Arvas, Din ve Mutluluk İlişkisi)

Dinin hayatımıza olumlu bir gözle bakma noktasında bizi motive etmesi ile birlikte din ve mutluluk ilişkisini her an hissetmek mümkündür. Ancak hayat serüvenimizde karşılaştıklarımız ve başımıza gelenler neticesinde dinimizin bizlere öğütlediği sabır, tevekkül, rıza gibi durumlar için bilinçli bir şekilde talepkâr olmamız gerekir. Yani Rabbimizin bizden istediği gibi "Allah'a dayanıp güvenmek" (Âl-i İmrân, 3/159), "Allah'ı zikir/anmak ile kalp huzuruna erişmek" (Ra'd, 13/28) için gayret etmemiz gerekir.

İbadetler, kişinin kendisini Allah'a en yakın hissettiği anlardır. Bu anlarda Müslüman bilinçli bir biçimde Allah'a kulluk görevini yerine getirirken Yüce Yaraticısına yakın olmanın verdiği huzuru en üst seviyede hisseder. Burada önemli olan tüm ibadetleri yerine getirirken alışılmış ve tekrarlanan bir işi yapar gibi değil, kul olma bilincini hissederek ibadetleri ifa etmektir. Rabbimiz Kur'ân-ı Kerîm'de namazın hayâsızlıktan ve kötülükten menettiğini (Ankebût, 29/45) bizlere bildirmektedir. Demek ki ibadetler doğru bir şekilde ve kulluk bilinci ile yerine getirildiğinde insan üzerinde müthiş etkiler göstermektedir. İşte mutluluk/huzur da ibadetlerin insan psikolojisi üzerindeki etkisi bağlamında bizim ibadetlerimizde duyduğumuz o güzel ruh haline karşılık gelmektedir. O duyguyu zamana yaymak, her an Allah'la birlikte olduğunu hissetmek için gayret sarf etmek gerekir. Peygamber Efendimizin (sav) Cibril Hadisi olarak meşhur olan hadis-i şerifinde ihsan, "Allah'a onu görüyormuşsun gibi kulluk etmek" şeklinde açıklanır. Burada "ihsan" kavramının Allah tasavvurumuzdaki önemini iyi kavramamız gerekir. Kul, her an Rabbi ile birlikte olduğunu hissetmeye başladığında ibadetlerinde hissettiği o tarifsiz huzuru tüm yaşamında da hissedebilir.

İnsanın kâinat tasavvuru, evrendeki muhteşem tasarım, insanın varoluşa dair kendini bir yere konumlandırması, insanda bilinçli bir öz ya da manevi bir doyum unsuru haline dönüşmektedir. Çünkü din insana hayata dair genel bir anlam ve amaç duygusu vermektedir. Din, hayatın her alanını anlamlı kılar. Allah Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de kâinata bakıp ibret almamızı, bu muhteşem tasarımı tefekkür ederek Yaraticımızın yüceliğini anlamamızı ister (Bakara, 2/164; Yunus, 10/6-101; Ankebût, 29/44; Ra'd, 13/2-5).

Gerçekten de kişi kâinatı incelediğinde üzerinde tefekkür ettiğinde, kendisini o koca kâinat içerisinde Yaraticısı tarafından korunmuş, kollanmış, sevilmiş ve değer verilmiş olarak hisseder. Nitekim Rabbimiz insanı şerefli ve yaratılmışlar içinde üstün bir konumda yarattığını bizlere bildirir (İsrâ, 17/70). Kişinin bu şekilde üstün yaratıldığını ve sorumluluklarının olduğunu bilmesi ona başka herhangi bir kaynaktan sağlayamayacağı güçlü bir amaç duygusu da verir. İnsanoğlu hayatındaki her şeyi anlamlandırma isteği içerisinde. Bu sebeple tüm kâinatın tesadüfen var olduğu ön kabulüne dayanan ateizmin kâinatı anlamlandırmaktan yoksun olan felsefi temeli, akl-ı selim insanları tatmin etmemektedir. İnsan fitratı kâinattaki muhteşem tasarımı ve kendi hayatını tam olarak din ile anlamlandırabilmektedir. Yapılan araştırmalar hayatın anlam ve

amacından yoksun olmanın kişiyi mutsuz ve huzursuz yaptığını, tam tersi bu anlam ve amaca sahip olmanın da onun mutluluğuna katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur. Kişi iman ile kâinatı anlamlandırıldığı gibi bu kâinat içerisinde bir amacı ve görevi bulunduğunu da bilir. Bu ise ona hem ruhi bir doyum hem de psikolojik dayanıklılık ve genel bir huzur hali verecektir.

Dinin insana huzur ve mutluluk veren yapısına daha çok hidayet öykülerinde rastlanmaktadır. İhtida, kişinin herhangi bir dinî inanca sahip değilken ya da bir dine mensup iken İslam dinini benimsemesi anlamına gelmektedir. Din değiştirmede duygusal etkilenmenin önemli bir rolü vardır. Kişinin önceki dininde ya da benimsediği ateizm, agnostisizm, nihilizm gibi görüşlerde bir duygusal boşluk hissetmesi, onu yeni bir din arayışına yönlendirebilmektedir. İslam'ın Allah, kâinat ve insan tasavvurunun hayatı anlamlandırmada önemli bir etkisi vardır. İslam dininde Allah, hem aşkın hem de içkin bir güç olarak tasavvur edilmektedir. Bir başka ifade ile her şeyden üstün olan Yaratıcı, aynı zamanda kullarının her yakarışına icabet eden, onları seven, koruyan ve kollayandır. Yaratıcıya aracsız bir şekilde yakın olduğunu hissetmek, dua ve ibadetlerden duyulan hazzı da artırmaktadır. Hidayet öykülerine baktığımızda genel olarak uzun zamandır söz konusu olan bir arayıştan bahsedilir. Bu arayış serüveninde farklı dinler ve görüşler denenir, zihni ve manevi tatmine ulaşılmayınca da arayış devam eder. Özellikle günümüzde İslam dinini seçmede eski dönemlerde olduğu gibi toplum olarak İslam'ı benimseme tarzındaki sosyolojik dönüşümlerden ziyade bireylerin psikolojik serüvenleri ile bir yönelimin öne çıktığını söyleyebiliriz. İslam dinini tercih eden mühtediler, İslam'ın insan ruhunun derinliklerine hitap eden tasavvufi boyutundan da etkilendiklerini ifade etmektedirler. Bu durum dinin insan psikolojisi üzerindeki olumlu etkisinin bir göstergesidir. Din, insan ruhuna hitap ederek bireye olumlu bir ruh hali, bir huzur sağlamaktadır.

Dinî inanç ve bağlılığın bireylerin mutluluk ve huzur duyguları ile ilişkili olmasına rağmen bütün inançlı insanların mutlu oldukları da iddia edilemez şüphesiz. Burada dinin içselleştirilmesinde ve hayatın tamamında etkisinin hissedilmesinde bir eksiklikten bahsedilebilir. Bir başka ifade ile kişi Allah'a bağlılığını ibadetleri tam olarak yerine getirmek suretiyle güçlendirmiyor ya da dinî bağlılığını tam olarak hayatına yansıtıyor, olaylara iman penceresinden bakıp değerlendirmiyor olabilir. Böyle bir durumda dinî bağlılığın zayıflamasından, dinin birey yaşamına ve psikolojisine etkisinin azalmasından bahsedebiliriz. Öte

yandan dinî bağılığa sahip olmayan ya da sadece ismen inançlı olan ve inandığı dini, hayatında hissetmeyen bireyler de mutlulukları için farklı kaynaklar bulurlar. Böyle bir durumda genellikle bireyler daha ben merkezli ve hazcı bir mutluluk arayışının peşine düşebilirler. Ancak dinî bağılıktan uzak seküler mutluluğun yüzeysel köklere sahip olmasına rağmen dinin, birey hayatına nihai bir anlam ve amaç sağlaması ve ona zihni ve duygusal bir doyunluk hali yaşatması dolayısıyla, çok daha derin ve kalıcı bir mutluluk sağladığını söyleyebiliriz. (Fatma Balcı Arvas, Din ve Mutluluk İlişkisi)

Bazı İslam Mutasavvıflarının Mutluluk Anlayışları

Hz. Mevlânâ (ks)

Hz. Mevlânâ (1207-1273), Mesnevi ve Fihimafih adlı eserlerinde bu konuda birçok açıklamalarda bulunmuş ve çeşitli örneklerle mutluluk anlayışını dile getirmiştir. Hz. Mevlânâ'ya göre insan yapısında büyük bir hırs, arzu ve üzüntü vardır ki yüz binlerce âlem kendisinin malı olsa, bununla huzur bulmaz, rahata kavuşmaz. Çünkü insan nefsinin istekleri bitmez. Uğraştığı her işte ve sanatta, öğrendiği her ilimde ve daha başka şeylerde sükûnet bulamaz. Çünkü istediği şeylerin hepsinin elde edememiştir.

Hz. Mevlânâ'nın eserlerinde insanı mutsuz eden nedenler ve mutluluğa iletecek etkenler farklı bağlamlarda ele alınır. Mevlânâ konuyu öncelikle varlık anlamında değerlendirir. Ona göre insanın gerçek anlamda saâdet içinde bulunduğu varlık durumu, ilk olarak onun Allah ile beraber bulunduğu ruhlar âleminde iken gerçekleşmiştir. Allah'ın irade ve hikmeti ile bu madde ve çokluk âleminde vücut bulan insan, içinde bulunduğu varlık boyutunu sonsuza kadar devam edecek bir menzil olarak gördüğü ve asıl vatanı olan manevi âlemi unuttuğu taktirde mutsuz olması kaçınılmazdır. Ancak insan içinde duyduğu hasretin ve eksikliğin nedenini anlarsa, dikkatini tevhide ve maneviyata yöneltirse, her iki dünyada da mutluluğu yaşayabilecektir.

Hz. Mevlânâ, eserlerinde insanı asli durumu olan manevi mutluluktan uzaklaştıran nedenlere dikkat çeker. Şiirlerinde ve sohbetlerinde birçok kıssa ve hikâyede be nedenlerin ayrıntıları verilmektedir. Bu durum unutkanlık hali olarak değerlendirilir. Hz. Mevlânâ'ya göre insan temelde üç şey hakkındaki bilgisizliği ya da unutkanlığı nedeniyle mutsuzluğa düşer. Bunlar

- 1) Allah'ı unutmak,
- 2) Dünya hayatının geçiciliğini göz ardı etmek,
- 3) İnsanın aslî kıymetini bilememektir.

İnsan bu söz konusu bilgisizlik ya da unutma halinden nasıl kurtulacak, yani ebedî mutluluğa nasıl erişecektir?

Hz. Mevlânâ'ya göre, her şeyden önce insanın dünya ve içindeki unsurlara bakış açısını sağlıklı bir zemin üzerine tesis etmesi gerekir. Eğer insan dünya ve eşya ile ilgili olarak iki temel gerçeği hatırlar ve bunların gereği ile hareket ederse, ilahi mutluluğa ulaşma yolunda güzel bir başlangıç yapmış olur. Hatırlanması gereken birinci husus eşyanın değişken ve geçici bir tabiata sahip olduğu ikincisi ise hadiselerin "göreceli" olduğu gerçeğidir.

- Eşyanın değişken ve geçici tabiata sahip olması

İnsan, eşyanın geçici tabiatına karşı uyanık olmalıdır. Yani tasavvuf literatüründeki geleneksel ifade ile dünya sevgisine kapılmamalıdır. Mevlânâ'ya göre insan, dünyaya gözlerini açtığı andan itibaren maddi ihtiyaçlar ile sarılmıştır ve enerjisinin büyük bir kısmını bu ihtiyaçları karşılamak için sarf eder. İhtiyaçların meşru ölçüler içerisinde temin edilmesi tabii bir durumdur. Ancak bu ihtiyaçlar, sonu gelmez arzu ve emellerle baş başa vermişse, kişi bütün ömrünü maddi isteklerin tatmini ve rahat arayışı uğrunda heba edebilir. Zira dünyada istenilen her şeye ulaşmak mümkün değildir. Üstelik bir nimeti elde etmek için bin türlü zahmete girmek ve bedel ödemek gerekir. Bu gerçeği Mevlânâ şu ifade ile dile getirmektedir: "Bütün zahmetler, sıkıntılar, üzüntüler bir şey istediğin zaman olmayınca meydana geliyor. Bir şey istemezsen üzüntü de kalmaz." Mevlânâ, kişiyi gereksiz yere üzen nefsanî arzularından kurtulmanın, mutluluk yolunda atılacak en önemli adım olarak görmektedir.

Mevlânâ'ya göre, insanın bu dünyada yaşadığı bütün zorluk ve mutsuzlukların temelinde eşyanın geçici/yok olucu tabiatını görememekten kaynaklanmaktadır. Eşyaya sonsuz bir sevgi ile bağlanmak mutsuzluğun nedeni olmaktadır. Mevlânâ dünyada her isteğin tamam olamayacağını, her türlü eşyanın geçici olduğunu ve dolayısıyla kişinin mutluluğunu bu tür geçici unsurlara bağlamaması gerektiğini bu kısacık hikaye ile anlatmaktadır. Sufiler, ilk dönemden beri dünyaya gönül verilmesi halinde acı çekmenin mukadder olduğunu görmüşler ve bu konuda uyanık olmuşlardır. Aslında Mevlânâ'nın ortaya koyduğu bu yaklaşım, İslam

dininin dünya ile ilgili temel yaklaşımının da veciz bir ifadesidir (Bakara, 2/155-157).

- Dünyadaki zorlukların arkasında güzellikler ve kolaylıklar vardır.

Hz. Mevlânâ, mutlak hayır ve şerrin bulunmadığına ve fakat hadiselerin neticeleri bakımından göreceli olarak değerlendirilmesi gerektiğine vurgu yapar. Mesnevîde geçen “Sen burnunu kanatmak istemezsin ama burnun kanar. Bu kanayış sana sağlık verir” ifadesinde olduğu gibi. Ya da hastanın içmek zorunda kaldığı acı ilacın, sonrasında ona sağlık ve afiyet olarak dönmesi gibi. Mevlânâ bu ve benzeri örnekler içerisinde, esasen İslam inancının temel bir ilkesine, yani şer ve kötü görünen bir tecrübenin ardından, bir güzellik ve hayır geleceğine dair inancı hatırlatmaktadır (Bakara, 2/219). Buna göre insan, Allah’a güvenmeli ve yaşadığı zorlukların onu üzmesine izin vermemelidir.

- İnsan Olmanın Kıymeti

Hz. Mevlânâ insanın kendi varlığının yani insanlığının kıymetini bilmesi gerektiğine dikkat çeker. Dünya ve içindekiler insan için yaratılmıştır. İnsan sırasında meleklerin gıpta ettiği aziz bir varlıktır. Aynı insan, kendi kıymetini bilmezse sırasında şeytan ve nefsin elinde yıpranıp zelil de olabilir. Dolayısıyla Mevlânâ, ister kayıp ister kazanç olsun, maddi dünyaya dair hiçbir unsurun insan üzerinde etkili olmaması gerektiği düşüncesindedir. Zira âlemdeki her şey insana hizmet için yaratılmış, onun iyiliği ve mutluluğuna araç olarak tasarlanmıştır. O halde insan, kendisi için yaratılmış olan nesnelere hüküm altına girmekten kaçınmalıdır.

Mevlânâ diğer bir eseri Fihimafih’te ise insanın kendindeki gücü ve kıymeti göremeyerek, o kıymeti yere düşürmesi ile ilgili çok anlamlı örnekler vardır. Buna göre, nasıl altın tencereler içinde, pislikli işkembeler kaynatmak abes ve hatta zulüm ise, insanın da kendi kıymetini bilmeyerek kalbinde olur olmaz işlerin gam ve kederini, tasasını tutması aynı şekilde insani cevhere bir tür haksızlıktır. İnsanı kendisi için yarattığı şeyin, hizmetçisi derekesine düşürmemek gereklidir. İnsan küçük meseleler için bu dünyaya gelmemiştir. Allah Teâlâ’nın yeryüzünde halifesidir. Azizdir. (Arzu Eylül Yalçınkaya, Mevlânâ Celâleddin Rûmî’ye Göre Üzüntüden Kurtulma ve Mutluluğa Erişme Yolları)

Mevlânâ'ya göre, insan bu dünyada belli bir refah seviyesine ulaşıp ondan sonra da rahatını muhafaza etmeye çalışmakla ömür tüketecek bir varlık değildir. Bu hususta Mevlânâ şunları söylemektedir:

“İnsanda o kadar büyük bir aşk, hırs, arzu ve üzüntü vardır ki yüz binlerce âlem kendisinin malı olsa, bununla huzur bulmaz, rahata kavuşmaz. Uğraştığı her işte ve sanatta, tuttuğu her yerde ve öğrendiği yıldız bilgisi doktorluk ve daha başka şeylerde de sükûnet bulmaz; çünkü istediği şeyleri bir türlü elde edememiştir. Sevgiliye “**Dilâram**” yani gönül dinlendiren derler. Gönül onunla dilenir, huzura kavuşur demektir. O halde o başka biri ile nasıl sükûnet ve karar bulur. Bu zevklerin, arzuların hepsi bir merdivene benzer. Merdiven basamakları oturup kalmaya elverişli değildir; üzerine basıp geçmek için yapılmıştır. Uzun yolu kısaltmak ve ömrünü bu merdiven basamaklarında ziyan etmemek için, çabuk uyanan ve durumdan haberi olan kimseye ne mutlu.”

Dünyadaki her insanda, manevi mutluluğa ulaşma gücü potansiyel olarak bulunsa da, her insan buna ulaşamaz. Bunun sebebi insanların çoğunun duygusal hazlar peşinde koşarak manevi hazları ihmal etmesi ve erdemli davranışları tam anlamıyla yerine getirememesidir. Eğer insanlar aklî yetkinliği kazanarak faal akılla ittisal mertebesine ulaşabilirse “Tanrı'nın ihtişamını, parlaklığını, güzelliğini idrak edebilecek ya da duyabilecek” ve böylece manevi mutluluğa bu dünyada iken, devamlı bir şekilde olmasa da, ulaşabilecektir. Dünyada iken ulaştığı manevi derece öteki dünyada ulaşacağı en yüksek mutluluk derecesini belirleyecektir. Bu durumu Kur'an'da Vakıa suresinde bulabiliriz.

Anadolu irfanının kurucu isimlerinden olan Hz. Mevlânâ'nın, insanın tekâmülü, hakikat yolculuğu hakkında rehber niteliğinde olan Mesnevî adlı eseri, konuyla ilişkili olarak oldukça zengin bir içeriğe, evrensel bir değere sahiptir ve alanda birçok çalışmaya kaynaklık etmiştir. Mevlânâ, eserlerinde insanın Allah, âlem ile olan ilişkisinde içsel tatmin, huzur ve dengenin pratik yöntemlerini sunmakla birlikte ahlakın varlık kaynağını, bilgi değerini tasavvuf düşüncesinin tüm kuşatıcılığı ile ele almaktadır

Mevlânâ'ya göre ruh ve bedenden müteşekkil bir varlık olduğu tanımı doğru olmakla beraber insanı tarif etmeye yetmemektedir. Mevlânâ, “Senin senliğinde başka bir sen gizlidir.” sözüyle insan tarifini karşıtlığın yüzeyselliğinden kurtarır ve bu paradoksal gizemi çözmeye davet eder. Zıtlığın oluşturduğu ahengin yanı sıra bu durum bir bakıma suret ve mana sarmalının ortaya çıkarır. Mevlânâ, suret

ve mana teorisi ile insanın varlık bağlamını ön plana çıkarmaktadır. İnsan varlığının bütünü fiziki boyuttan ibaret değildir. Aynı zamanda insanın maddi yapısının karşıtı olan ilahî ilkeden kopuk olmayışı ve temasın sürekliliği onu evrende yetkin bir konuma yükseltir.

Mevlânâ bu konunun anlatım zorluğunu aşmak için ayna metaforuna başvurmuştur. “Arşın ve göklerin nuru, bu nura karşı şaşırıp kalır, kuşluk çağındaki yıldız gibi yok olur gider. Peygamberlerin sonuncusu, bunu hiçbir an zevali olmayan padişahlar padişahından nakletmiştir. Tanrı demiştir ki: Ben göklere, boşluğa, yüce akıllarla nefislere sığmadım da konuk gibi vardım, müminin gönlünde keyfiyetsiz, mahiyeti anlaşılmaz bir şekilde yurt tuttum, oraya konuk oldum. Bu gönül vasıtası ile yücelerde bulunanlar da benden padişahlıklar, baht ve devletler bulurlar, aşağıda bulunanlar da. Böyle bir ayna olmadıkça güzelliğinden hiçbir şey görünmez ne yeryüzünde ne de zaman içinde nurum tecelli etmez.”, “Gökyüzünü yokluktan meydana getirdi, bu yer döşemesini de yaptı döşedi. Yıldızlardan kandiller yaptı, tabiatlardan kilitler ve anahtarlar. Nice gizli, aşikâr yapıları şu tavanla şu döşemenin içine koydu, gizledi. İnsan, yücelikler vasıflarının usturlabıdır. İnsan sıfatı onun ayetlerine mazhardır. İnsanda ne görürsen O’nun aksidir. Irmak suyuna akseden ay gibi hani.” Bu durumda âlemde, hakikate dair bilgi suret aracılığı ile tezahür ederek duyuların etki gücünden yararlanır. Suret, manayı görünebilir ve bilinebilir kılarken diğer yandan onu gizler.

“Surette sen küçük bir âlemsin ama hakikatte en büyük âlem sensin. Görünüşte dal, meyvenin aslıdır; fakat hakikatte dal meyve için var olmuştur. Meyve elde etmeğe bir meyli, meyve vermeğe bir ümidi olmasaydı hiç bahçıvan, ağaç diker miydi? Şu halde meyve, görünüşte ağaçtan doğmuştur ama hakikatte ağaç, meyveden vücut bulmuştur.” Buradan hareketle Mevlânâ, âlemin yaratılışından maksadın insan olduğu düşüncesine ulaşmaktadır. Mevlânâ’ya göre insanın evren içerisindeki varlığı ve etkileşimi, bir amaç taşımakla beraber eylemlerinin ilkesi metafizik alanın konusu haline gelir. İnsan dünyevi bir varlıktır, fakat varoluşsal amacı ve eylemlerinin ilkesi bakımından gökyüzünün temsilcisidir.

Mevlânâ’ya göre insanın maddi doyum unsurlarına düşkün olması kendi varlığını yanlış yorumlamasından kaynaklanmaktadır. İnsan adeta nadir bulunan kumaş gibi kıymetlidir. Geçici ve değersiz şeylere olan ilgisi onun varlık değerini unutmasına neden olur. İnsanın varlık değerini fark etmesi için aşamalı varlık

katmanlarını deneyimlemesi gerekir. Bir üst katmana doğru evrildikçe davranış biçimleri ahlâkî niteliklerle kendini revize eder. Mevlânâ bu deneyim evrelerinde olumsuz uyarılara karşı dikkatli olunması gerektiğinin altını çizer. Bu bağlamda Mevlânâ'nın ikazlarını anlamak için tasavvuf düşüncesindeki nefis kavramını tahlil etmek gerekmektedir. Nefs, kısaca insan kişiliğinin iç merkezi, eylemlerin güdümleneni olarak benliğin terkiibinden bir parça olarak ele alınır. Düşünme, akıl yürütme, eylemde bulunma üzerinde tahakküm gücüne sahip olan nefis, katmanlı bir yapıya sahiptir ve dikey boyutta geliştirilmeye, ehlileşmeye müsaittir. Bir bakıma dönüşüm, nefsin bu katmanlarda aşama kaydetmesiyle gerçekleşir. Ahlâkî yapılanma, nefis üzerinde ilahî gücün etkisini artırır ve içsel uyum böylelikle sağlanır.

Nefs, dönüşüme müsait fakat dirençli bir yapıdadır. Bu direnci kırmak için kişi ne kadar mücadele ederse o ölçüde ilahî yönden destek görecektir. Kişinin ilahî hakikatle daima temas halinde olması, dönüşüm için destekleyici bir unsurdur. Bu yönde bazı ibadetler oldukça önem arz etmektedir. Kişinin varoluşsal amacını ve aslını hatırd tutmak için yapacağı birtakım ibadetler, zikirler ve dualar ona motivasyon sağlayacaktır. Dışardan bakıldığında insan tabiatındaki bu çekişmeli durum, insan benliğinde kaygı ve endişeyi besliyor gibi görünebilir.

Mevlânâ düşüncesinde aşk, ahlâklanmanın ve dönüşümün en etkili taşıyıcı gücüdür. Mevlânâ ise hikmet kavramı üzerinde biraz daha fazla durmaktadır. Sûfî geleneğe göre insan eylemleri, varoluşsal bir anlam ve bilgi temeliyle birleştiğinde ahlâkın konusu olur. Ahlâk ise insanın yöneldiği ülkü olarak metafiziğin alanına yükselir. Sûfîlerin ahlâklanma dediği hal, Allah'ın isimlerinin âlemde insan üzerinden görülmesidir.

Tasavvuf düşüncesinde ise ahlâk, insanın yalnızca sosyal çevresiyle olan etkileşimi üzerinden açıklanmaz. Ahlâk; insan, Allah ve âlem ilişkisinin tamamını da tezahür eder. Bu yönüyle tasavvuf düşüncesinde ahlâk, sosyolojik bir olgudan öte metafiziksel bir anlamı da içermektedir. Mevlânâ, üstün ahlâk ilkelerinin insanlar arası ilişkiden evvel Allah, insan, âlem arasındaki sürekli ilişkinin kişiyi dönüştüren ve maksadına yaklaştıran daimi bir irtibat olduğunun altını çizmektedir. İnsanın ilahî isimlerden pay alması, davranışlarını Allah'ın âlemle olan ilişki tarzına benzetmesiyle devamlılık kazanır. Bu durum sûfîlerin Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanma dedikleri şeydir. Devamlılık sağlandıkça ahlâklanma, insanın içsel yapılanmasında derinlik ve anlama açıklığı meydana getirir. Bu açık alan

hikmet denilen ilahî bilgiyi karşılamaya müsait bir yer hazırlar. Böylece insanın benliğini dönüştürme çabası ilahî yönden bir tür destek görmüş olur.

Mevlânâ, insanın hikmeti karşılayacak düzeyde olması için olumsuz huy ve davranışları terk ederek içsel bir arınma başlatması gerektiğini düşünür. Anlamanın isabetli olması için bilgiyi bozacak haz düşkünlüğü, hırs, tamah ve kibir gibi başlıca kötü huyların ıslah edilmesi gerektiğini söylemektedir. Nefsin maddi temayülleri, zafiyetleri, insan ve ilahî bilgi arasında görüş bulanıklığına neden olmaktadır. Olumsuz davranışların terkedilerek olumlu eylemlere transfer edilmesi, ahlâklanmanın devamlı bir mücadele ve yoğunlaşma olduğunu göstermektedir. Bu durumda insan, insan olmak bakımından kendisiyle ilgili düşünmeye yoğunlaşarak varlığını ciddiye almayı öğrenir. Bedensel tutkularından özgürleşerek tüm dinlerin evrende insana mahsus kıldığı üstünlüğe erişmiş olur.

Mevlânâ, güç sarhoşluğunun hırs ve tamah sahibi kimselerin düştüğü bir tuzak olduğunu söylemektedir. Güç sahibi olma, kişi için yalnızca bir yanılsamadır. Görünür âlemin cazip renkleri kişiyi varoluş amacından uzaklaştırır. Maddi varlığının devamlılığı için ihtiyaç duyduğu şeyleri asıl varlık amacının yerine koyarak mutluluğu geçici şeylerde aramaya yeltenir.

İçsel çatışmalarını yatıştırmayı ve kendini yönetmeyi başarmış kimse, mutlu kimsedir. Tekâmül, dikey bir harekettir ve mutluluk bu dikey harekete eşlik eden aşkın deneyimler ile duyumsanır. Bireyin yaşadığı bu hal, çok yönlü olarak varlıklar âlemi ile olan ilişkisinde tezahür eder.

Nasîrüddin Tûsi (ks)

N. Tûsî (1201-1274)'ye göre beden ve ruhun mutluluk konusunda birbirinden ayrılamazlar. Tûsî, "Ahlakı Nasiri" adlı kitabında bazı filozofların görüşlerini ele alarak onların beden ve ruhu ayırarak mutlulukta bedene bir değer vermemeleri görüşüne karşı çıkar. Bu görüşü savunan düşünürler bedeninin nefsi isteklerinden dolayı, insanın akli ile ulaşacağı ruhi olgunluğa ulaşmasını engelleyeceğini ifade ederler. Bu nedenle beden ve ruh ayrılır ve mutlak mutluluğa ancak ruh ile ulaşılır. Bu yaklaşım mutluluğu öte dünyaya bırakmaktadır. Oysa Tûsî'ye göre mutluluk hem bedeninin hem de ruhunun ulaşabileceği bir kategoridir. Çünkü eğer sadece bedeninin mutluluğu söz konusu edilirse, beden yitip gittiğinde mutluluk

kalmayacaktır. Öte yandan sadece ruhi mutluluktan da söz edilemez, çünkü bu durumda da bedenın yaşadığı an göz ardı edilecektir.

Tûsî beden ve ruh mutluluğunu şöyle ifade eder: İnsanların bu dünyadaki mutlulukları nisbi (göreceli) olarak adlandırılır. Çünkü bu iki erdemin karışması neticesinde o, hem ebedi mutluluk için gerekli olan erdemlere sahip olur; hem de maddi nimetlerden istifade eder, yüksek, onurlu, cevahir gibi sözleri mütalaa etme, onlar hakkında sohbetlere kulak verme neticesinde böyle meselelere merakı artar, meyli çoğalır. Bu mutluluk derecelerinin birinci mertebesi sayılır. Öyle ki, öbür dünyaya göçen nefsin artık beden mutluluğuna ihtiyacı yoktur. Onun mutluluğu hakiki hikmet sayılan Yüce yaratıcının Mukaddes ve pak cemalini müşahade etme, büyük izzet ve mutlak yücelik sahibini tanıma ve nihayet hakkın övgüye layık celali ile bezenme onuruna, yani mutluluğun ikinci mertebesine ulaşmış olur. (Nurten Kiriş Yılmaz, Nasîruddîn Tûsî'nin Ahlâk Felsefesinde Mutluluk Kavramı)

Tûsî için mutluluk tek amaçtır ve burada ulaşılabacak mutluluk, ilahi mutluluk olacaktır. İlahi mutluluğa kavuşan insan, akli sayesinde olgunluğa erişmiş, hikmet tabiatına sahip, en yüce mutluluğa kavuşmuş ahlaki varlıktır. Tûsî düşüncesinde ahlaklı varlık adeta mutlu olmak zorundadır. Çünkü ancak ruhunda olgunluğa erişmiş insanlar mutluluktan pay alabilirler. Ruhu olgunluğa erişmiş, ilahi ve tam mutluluğu tatmış bir insan kaygı, korku, acı, çaresizlik hissetmez. Bu insan başına gelen bela ve musibetler karşısında yıkılıp, mutsuzluğa düşmez. Bir insanı karakter sahibi ve ahlaklı bir varlık kılan onun her durum karşısında mutlu olmayı seçmesine bağlıdır. Haysiyetin meyli devamlı surette faaliyette olsa, hiçbir mutluluk hasar görmez, hiçbir zaman kötü niyetlere imkân vermez. Böyle durumda “mutluluk” sahibine musibet de gelse yine de ona gıpta ederler. Çünkü hiçbir bela mutluluğa üstün gelemmez, o her durumda kendi mahiyet ve tabiatını korur.

İbn Miskeveyh (ks)

Tam adı, Ebû Alî Ahmed b. Muhammed b. Ya'küb b. Miskeveyh el-Hâzin (ö. 1030) olan İbn Miskeveyh, ahlak alimi, tarihçi ve filozoftur. Ebu Hamid el-Gazzali'den hemen (d. 1058), İbn Arabî'den (d. 1165) epey önce yaşamıştır.

İbn Miskeveyh, Tehzîbü'l-ahlâk'ı yazma amacını (eserinin girişinde) şöyle ifade etmektedir:

“Bu kitabı yazmaktan amacımız, kendimiz için, bütün davranışlarımızın, iyi olmakla birlikte kolay, sade ve meşakkatsiz olmasını sağlayacak bir ahlaka ulaşmaktır. Öyleyse bu ahlak, bir sanat ve öğretici bir düzenleme (yeni eğitim) ile hasıl olur. Bunun yolu da, öncelikle nefislerimizin ne ve nasıl bir şey olduğunu ve niçin yaratıldığını bilmemizdir. Yani nefislerimizin mükemmelliğini, amacını ve gereği gibi kullandığımız takdirde bu yüksek dereceye ulaşmamızı sağlayan güç ve melekelerini, bu düzeye engel olan şeyleri, kurtuluşa ermesi için nelerin nefislerimizi temizleyeceğini, nelerin onları kötülükle örterek zarara sürükleyeceğini bilmektir. Nitekim Ulu Tanrı şöyle buyurur:

“Nefse ve onu biçimlendirene, sonra da ona iyilik ve kötülük yapma kabiliyetlerini verene ant olsun ki, nefsinin arıtma kurtuluşa ermiştir, onu kötülükle örten kimse de ziyana uğramıştır.” (Şems, 91/7-10)

İbn Miskeveyh “Mutluluk ve Felsefe” adlı eserinde şunları yazmaktadır:

“Hususi Mutluluk: Tek tek insan olmaları bakımından her bir insana özgü olan mutluluğa gelince o, ilim veya erdemli meslek (sınâ'at) sahibine özgü olandır. Onlar, ilim ve mesleklerdeki mertebeleri ölçüsünce, fiillerinden düşünce (re'y) ve ayırt etmenin gerektirdiği şeye göre sâdır olan hallerden dolayı bu erdemlerde farklılaşırlar. Muhakkak ki zengin ve fakirin mutluluğu, durumlarına göre farklı farklı olsa da, fiillerin düzenlenmesinde müttefiktirler. Bu suretle, zengin mutluluğu vermede ve malı vermek için ayırmasında ortaya çıkar. Yani bununla (malın) gerektiği yere, gerektiği şekilde, gereken kişiye sarf edilmesini kastediyorum.”

Bir ahlak terbiyecisi olarak İbn Miskeveyh'i okumak önemlidir. Çünkü geçmişteki has düşünceleri iyi bilmeyen, kendi zamanına ait durumları tam olarak irdeleyemez.

İmam Gazâlî (ks)

İmam Gazâlî (ö. 1111) saadet kavramını çeşitli boyutlarıyla değerlendirmiş ve mutluluk için din eksenli açıklamalarda bulunmuştur. İslam filozoflarıyla aynı görüşleri paylaşarak asıl olanın ahiret mutluluğu olduğunu ifade etmiştir. Gazâlî, saadetin ne olduğu sorusuna “Acısız bir lezzet, kedersiz bir sevinç, eksiksiz

olgunluk, zilltsiz bir izzet ve her isteyen her istediğine kavuşması” cevabını vermiştir. Tanımında yer alan durumların dünyadaki yaşamda kesintisiz olarak gerçekleşmesini imkansız gören Gazâlî, bunun ancak ahirette mümkün olabileceği düşüncesinden hareket ederek, fikirlerini ahiret saadeti üzerinde temellendirmiştir. Ona göre bu dünya geçici ve uğruna çok çaba harcamaya değmeyecek niteliktedir. Akıl sahibi insanın geçici ve aldatıcı bir şey için bütün vaktini ve enerjisini harcaması söz konusu değildir. Dolayısıyla insan, bu dünyada mutluluğu elde edebileceğini bilse bile bu aldatıcı mutluluktan vazgeçmeli ve gerçek mutluluğun adresi olan ahiret için çalışmaya gayret etmelidir.

Gazâlî, psikolojinin benimsediği, insan hayatının hazzı yakalama ve elemden kaçma üzerine kurulduğu düşüncesini kabul etmiştir. Ona göre de insan, hazza ulaşma ümidi ve olası bir elemin verebileceği korku ile hayatını yaşamaktadır. İnsan eğer bu ümit ve korkunun sebebini dünyada arar ve çözümünü de dünyaya bağlarsa hem dünyada hem de ahirette mutsuz olacaktır. Fakat bir kimse korku ve ümit duygularının kaynağının Allah olduğunun bilincine vardığı ve O’na yönelerek ümidini canlı tutmaya ve korkularından kurtulmaya çalıştığı durumda ise gerçek saadete ulaşmış olacaktır.

Gazâlî, mutluluk konusunda amacına ve derecelerine göre bazı tasniflerde bulunmuştur. Buna göre bir şeyin insana mutluluk verebilmesi için taşıması gereken bazı unsurlar vardır. Bunlar; fayda, güzellik ve zevktir. Nesnelere, bunlardan bir kısmına ya da hepsine sahip olması bakımından da kendi içinde farklı derecelendirmelere tabi tutulmaktadır.

Örneğin fayda, güzellik ve zevk unsurlarının üçünü birden bünyesinde barındırması dolayısıyla hikmet, derece bakımından en üst seviyededir. Bunun yanında değerlendirmeler sonucu, faydalı olduğu halde kişiye acı veren, faydalı olduğu halde güzel olmayan, faydalı olmasının yanında zararları da bulunan veya güzel olduğu halde faydalı olmayan şeyler gibi çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Bu yüzden mutluluk için bu üç unsurun hepsinin birden varlığı gerekmektedir.

Gazâlî, saadet ile ilgili görüşlerinin temeline din ilimlerini yerleştirmiştir. Ona göre hem dünya hem de ahiret saadetinin esasını, din ilimleri oluşturmaktadır. Bunun için saadete ulaşmak isteyenlere, dinlerini sağlam kılmaları için tavsiyede bulunmaktadır. Bunun için de Eyyühe'l-Veled eserinde dini sağlamlaştırmak için iki şeye fazlasıyla dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunlar:

●İslam'ın yasak ettiklerinden uzak durmak, ibadetleri eksiksiz ve kusursuz olarak yapmaktır.

●İkincisi ise Hz. Peygamberin (sav) ahlâkını örnek edinerek ahlâkını güzelleştirmektir.

Diğer bir saadet vesileleri açıklamasında da ilim ve amel, her iki dünyada da saadete ulaşmanın en temel iki vasıtası olarak ön plana çıkmaktadır. Fakat Gazâlî, ilim ve ameli en temel hususlar olarak kabul etse de ilmin, amele nazaran daha şerefli ve daha değerli olduğuna dikkat çekmiştir. Bunun sebebini de iki yolla açıklamaktadır. Birincisi amel edebilmek için önce amelin bilgisini edinmek gerekmektedir ki bu da ancak ilimle mümkündür. Diğerini ise Fâtır Suresi, 26. ayette geçen “Kullar içinde ancak âlimler gerçek mânada Allah'tan korkarlar” buyruğuyla açıklamaktadır. Buna göre Allah'ı gerçekten tanımayan kimse O'ndan korkmaz ve O'na itaat etmez. Ancak ilim sayesinde kişi, Allah'ı gerçekten tanır, O'ndan korkar ve günahlardan kaçarak O'na yaklaşır.

Gazâlî'nin kişinin saadete erişebilmesi için gerekli gördüğü diğer bir unsur olgunluk kavramıdır. İnsanın nefsin kötü arzularından ve köleliğinden kurtulduğu, Allah'ın ve yaratıklarının üzerinde tefekküre daldığı ve hakikati kavradığı vakit gerçek anlamda olgunlaştığı anlamına gelmektedir. Gazâlî böyle bir olgunluğa kavuşmayı saadet olarak nitelendirmiştir.

Yukarıda sayılan unsurlara dikkat ettiğimizde, Gazâlî terminolojisinde mutluluk, İslam'ı bir bütün olarak ve gerçek manada yaşamak ile mümkün olmaktadır. Bunun için İslam'ın çizdiği çerçeve içinde kalmak ve bunu içtenlikle kabul edip ona uymak kişiyi hem dünyada hem de ahirette mutlu edecektir. Çünkü dünya ve ahiret mutluluğu birbirinden bağımsız değerlerdir. İkisi bir bütündür. İnsanın bu bütünden pay alması ise akli, ilmi ve güzel ahlâkı derecesinde olmaktadır.

Gazâlî'nin ifadelerinden hareketle mutluluk ile ilişkili kavramlara değinmek gerekmektedir. Bu unsurlardan kalp, saadet tohumlarının ekildiği yer olması; ilim ve irade, insanın en temel özellikleri ve mutluluğun yardımcıları olması; riyazet ve güzel ahlak ise ahiret mutluluğu için gerekli olması hasebiyle önemli meselelerdir.

İslam tasavvuf düşüncesinin en önemli isimlerinden olan İmam Gazâlî, Kimya-ı Saadet isimli eserinde mutluluğu Allah'ı bilmeye (marifetullah) bağlı bir durum olarak tanımlamıştır. Ona göre her şeye yönelik mutluluk, o şeyin tecrübe

edilmesinde ise, kalbin lezzeti de kendisi için yaratıldığı şeyi temin etmek ve hakikatini kavramaktır. Bu, Gâzâlî'ye göre hayvanlarda da var olan şehvet, gazab ve beş duyu ile elde edilenden farklı bir lezzet halidir. Nitekim insan bedenine bağlı olan bütün arzu ve lezzetler ölümle son bulacakken Allah'ın tanınması (marifetullah) ile ilgili bilgi baki kalacaktır.

İbn Arabî (ks)

İbn Arabî Hazretleri (1165-1240), Fütûhât-ı Mekkiyye adlı kitabının 2. Cilt sayfa 151 de mutluluk ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

“Allah şöyle buyurmaktadır: “Biz ona Yolları gösterdik, yani mutluluk ve bedbahtlık yolunu açıkladık. Sonra şöyle der: Ya şükreder ya da inkar eder.”(İnsan, 76/3) Bu da sorumlu muhataba döner. Çünkü iyiliğe niyet iyilik meydana getirdiği gibi kötülüğe niyette kötülük meydana getirir. Şu halde insana gelen şey iyisi veya kötüsüyle mahalden gelir. Allah Teâlâ şöyle buyurur: *“Yolu göstermek Allah'adır”* (Nahl,16/9) Yani bunu kendi üzerine zorunlu kılmıştır. Allah adeta şöyle der: *“Hakkın mertebesine gerekli olan şey mutluluğunuza ulaştıracak yolu size açıklamaktır ve kuşkusuz bunu da yaptım. Çünkü sizler mutluluğa gidecek yolu ancak Benim açıklamam ve bildirmemle öğrenebilirsiniz.”*

Bunun nedeni şudur: İlahi ilimde kulların mutluluk yollarının olduğu gibi bedbahtçılık gerçekte mutluluk yolundan ayrılmaktan ibarettir. Mutluluk Yolu ise Allah'a ve inanmamıza zorunda olan Allah katından gelen şeye inanmamız demektir. Alemdekiler Allah'ın ilminde o yolun nasıl belirlendiğini bilmekten habersiz olduğu için onu bildirmek kelam sıfatıyla Allah'a kalmıştır. Bu nedenle peygamber gereklidir. Allah şöyle buyurur: *“Peygamber gönderinceye kadar azap edici değiliz”* (İsra,17/15). Allah'a O'nun kendisine vacip kıldığından başka bir şeyi vacip kılamayız. Allah, *“Yolu göstermek Allah'a düşer”* (Nahl, 16/9) ayetinde mutluluğa giden yolu bildirmeyi kendisine vacip kılmıştır. Bu bağlamda başka bir ayet, *“Müminlere yardım etmek üzerimize borçtur”* (Rum, 30/47), *“Rabbin nefsi üzerine rahmeti yazmıştır”* (Enam, 6/54) ve benzer ayetlerdir.

Gerçekte ise Allah bunu kendisine değil nispete vacip kılmıştır. Çünkü Allah şer'i vacibin tanımı nedeniyle herhangi bir şeyin üzerine vacip olmasından münezzehtir. Öte yandan ezelde ilahi ilim, mutluluğumuzu sağlayacak yolu belirleyip, ilim olması bakımından ilim tebliğ görevi taşımadığı, tebliğ ise kelamın

niteliğinden kaynaklandığı için ilmin belirlediği kulların mutluluğunu sağlayacak yolu bildirmek en mütakellim nispetinde ortaya çıkmıştır. Böylece ilahi kelam ilahi ilmin tercümanı olarak bu konuda bilginin belirlediği şeyi açıklamıştır. O halde zorunluluk nispet hakkındadır. Çünkü Tanrının nitelikleri farklı farklı nispetlerdir. İrade, kudret ve benzeri diğer ilahi nispetlerde böyledir.”

İbnü'l-Arabî'ye göre Allah, zatı bakımından âlemlerden müstağnidir, bu sebeple duyular ile algılanamaz, bilinemez. Mümkün varlık olan insan vasıtasıyla bilinebilirlik imkânı oluşur ve insan böylece mümkünler âleminde imkânsız olanı imkân dairesine sokmuş olur.

İbn Arabî'ye göre, bahtiyar o kimsedir ki, halkın içinde hakka bakar; hakkın halk içindeki hükümlerine değil. Eğer mutlu biri ise bundan ayrı bir konumdadır. İmamlarımızdan biri şöyle demiştir: Halka Hakkın gözüyle bakan onlara merhamet eder. İlim gözüyle bakansa onlara buğzeder. Dünya var oldukça mutluluk da yorgunluk ve zahmet de var olacaktır. Burası erime ve ayrışıp arınma yurdudur. Sen, altı gün boyunca dolaşırsın, yedinci günde ebedilik yurduna girersin. Saadet ve mutluluk bilgide değil, imandayken; kemal bilgidedir. İkisini bir araya getirirsen, ardında başka gayenin bulunmadığı dereceye ulaşırsın.

Yorum ve Eleştirileriniz için: oryanmh@gmail.com

[Ana Sayfa](#)

[Tasavvuf Sohbetleri](#)